

Patriotiska sällskapet uppfostrade 1700-talet

På 1700-talet kostade ett gott gott råd 4 skillingar. Men det hade vi knappast tänkt på om det inte varit för makarna Sanden i Bro,

BÖRJE OCH GUDRUN SANDÉN I

Bro utanför Stockholm brinner för sin hembygd. Visserligen har de bara bott i Bro i 50 år, ditflyttade lärare från Västerås och Spånga som de är. Men det är få delar av kommunen som de inte har genomströvat i jakt på dess historia. Sina upptäckter delar de med sig av till en bred allmänhet genom föredrag, rundvandringar, böcker och skrifter - allt producerat inom Upplands-Bro kulturhistoriska forskningsinstitut.

När de en dag i mars 1993 kom till klockstapeln i Håbo-Tibble kyrkby anade de knappast att besöket skulle påverka deras fritid under nästan tio år.

-Där hittade vi en låda med häften med titeln "Hushållningjournal" som hade givits ut av Patriotiska sällskapet på 1700-talet, berättar Gudrun Sandén. Innehållet var en guldruva.

Fyndet i klockstapeln fick vissa konsekvenser för paret Sanden. Gudrun började skriva in materialet i en dator och Börje ordnade det i en databas. I dag har arbetet resulterat i tre böcker.

Det är lätt att bli sittande med böckerna under näsan. Notiserna i Patriotiska sällskapets skrifter, som kostade 4 skillingar styck, är en tidsmaskin rakt in i 1700-talets Sverige. Sällskapet, som bestod av ståndspersoner, såg som sin

uppgift att förbättra Sverige inom varje upptänkligt område. Även om jordbruket av naturliga skäl tog mycket plats i häftena så finns här en rad andra goda råd. Som detta från i juli 1778:

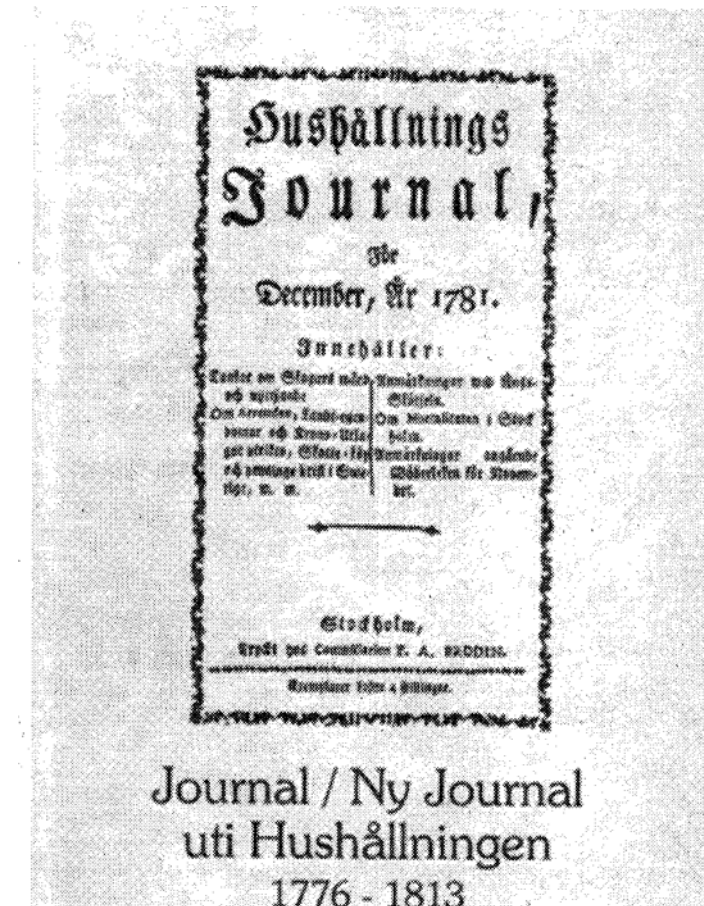
"En piga, 25 år, hade kvävts av kolos och var i 2 timmar helt utan medvetande. Man slog på henne vinättika,, men inget hjälpte, utom doktor Sagas Alcali Volatilis fluor, som hon fick i näsan odh sedan intog 25 droppar av. Hon är nu helt återställd."

MÄRKLIGA FENOMEN i naturen noterades också som det hagel "stora som orræg" som den 10 augusti 1779 krossade 500 fönsterrutor i Vemdalen. "Dock klarade kyrkfönstren sig", konstaterar uppgiftslämnaren.

I oktober 1789 diskuterar sällskapet Carl Gustaf Creutz vad som kan ligga bakom missväxt, ett alltför vanligt fenomen för den tidens jordbrukare. Creutz konstaterade mycket riktigt att "okunnighet och åkrarnas placering" kan förklara en del av problemet men menade också att solförmörkelser och giftiga dimmor kunde ställa till med en del.

Dessa två faktorer är nog fortfarande tämligen okända bland dagens agronomer.

Böckerna avslöjar en 1700-talsmänniska inte olik oss själva. Uppfinningsrikedomen flödar i form av nya brokonstruktioner, jordbruksredskap och mediciner. Här finner vi råd om hur ett öl bäst bör bryggas, kött bör saltas och sill ska fiskas. Att tillvaron var hård visar en notis från i september 1789:

Journal / Ny Journal
uti Hushållningen
1776 - 1813

Journalerna var fuktiga och slokörade när de återfanns i klockstapeln. I dag är de desto gladare sedan de kommit i bokform.

"Uppsala. 2 307 fler födda än döda. 160 tvillingar och 1 trillingfödsel. Av de döda var 24 över 90 år och 1 över 100. 44 kvävdes av ammor eller mödrar, 2 barnamord, 6 självmördare, 3 mördade, 52 drunknade, 1 ihjälfrusen, 1 död genom åsknedslag."

FÖR DEN SOM TRODDE att rasmism och främlingsfientlighet var något nutida påfund är det upplysande att läsa några inlägg om nomadiserande samer under rubriken "Om det icke vore lämpligt att kringstrykande lappar byggde hus och levde som andra". Skribenterna förfasar sig över deras kringflyttande levnadssätt och framkastar en rad åtgärder som på sikt ska utrota hela släktet. Olof Björling föreslår kort och gott att barnen med tvång skulle tas ifrån dem för att "uppfostras till vanliga människor".

"Det berättas att de ligger nakna i sina kojor, vilka grova laster kan inte bli av detta", skriver Björling vidare.

De tre böckerna har i sig en ovanlig historia. För trots att de ser nog så bokriktiga ut har de framställts på makarnas Sandéns egen laserskrivare: Något som fick den stora skrivarfirmans chef för Europa-produktionen att lämna Strasbourg för ett besök i Bro. Ingen hade nämligen tänkt på att det gick att göra böcker på detta vis.

-Skälet till att vi började framställa böcker själva var att inget tryckeri ville befatta sig med så små upplagor som några hundra exemplar, berättar Börje Sandén som stolt kan konstatera att Upplands-Bro kulturhistoriska forskningsinstitut numera gör böcker när det så passar. Men skärning och bindning överläter man åt proffs.

Clas Svahn

Fotnot: Namn och Nytt kommer under en tid framöver att publicera anmärkningsvärda notiser ur Patriotiska sällskapets Journal under vinjetten "Håndfastheter".

Gudrun och Börje Sandén på plats framför den på hemligheterna ruvande klockstapeln i Håbo-Tibble. Foto: Clas Svahn